

Csaba László,
a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja

E-mail: csabal@ceu.edu

ÚJ VILÁGGAZDASÁGI KORSZAKVÁLTÁS?

Közel fél évszázada, hogy a magyar közgazdasági gondolkodás akkoriban meghatározónak számító képviselőinek egyike, *Bognár József* az esszéketében (Bognár, 1976) bevezette ezt a fogalmat. Felvetésének lényege úgy összegezzhető, hogy a relatív árak tartós megváltozása – ami akkoriban az olajár megnégyszereződését jelentette a világpiacon, és az orosz olaj árának ehhez történő fokozatos közelítését – csak a dolgok felszíne. Ennél mélyrehatóbb folyamatok zajlanak a kor világgazdaságában: a technológiai fejlődés új szakasza a számítástechnika térnyerésével, a természeti erőforrások korlátos voltának felismerése, a világ élmezőnye és a szegénység kihívása. Mindezek hatására *a hagyományos gazdasági növekedési modell ellehetetlenül, Keleten és Nyugaton egyaránt*. És a keleti blokk – a kor reményeire rácsafolva – nem véd meg ettől.

Mind a diagnózis, mind a terápia sok tekintetben ismerős lehet. Olyan időszakban élünk, amikor e kérdések ismét időszerűek. Újfént megjelent – ugyancsak az 1970-es évtizedet idézve – a minden gazdasági berendezkedés rémének számító infláció, a vállalatok, a kormányzatok és a háztartások gazdasági számításait rendre keresztülhúzó, romboló folyamat, amelyet a gazdaságtörténetben eddig sohasem lehetett áldozatok nélkül, netán kormányzati parancsszóra megfékezni.

A világ persze gyorsan változik. A Brent típusú kőolaj ára már 2022 szeptemberében a háború előtti szintre esett, és ezen a – sokakat aggasztó – alacsony szinten stabilizálódott. E sorok írásakor a Brent 79 dolláron, a WTI 74 dolláron áll,¹ ami nagyjából a fele az elemzők egy része által előre jelzettnek. Hasonló a helyzet a földgáz és a többi nyersanyag esetében, kivéve az elektronikában használt ritkafémek, például a lítium által alkotott kört. A világgazdaság növekedése lelassult, de szó sincs visszaesésről: a 2021. évi 6-ról tavaly 3,2 százalékra mérséklődött, 2023-ra 2,7 százalék az előrejelzés, miközben egyes országokban – köztük Németországban, Olaszországban, Svédországban, a háborús feleknél – jelentősebb recesszió várható

¹ Portfolio.hu, 2022. december 19.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2023.67.1-2.36>

(IMF, 2022). Mindebből látható, hogy Ukrajna orosz lerohanásának kísérlete nemcsak katonai értelemben omlott össze, hanem *a globális gazdaság szempontjából nézve is elszigetelt jelenség maradt*. A szankciók Oroszországot sújtották, esetleg néhány ott aktív, arra építő termelőt és befektetőt, de a világgazdaságot nem ez rázta meg. Bár a szankciók hatásáról vita folyik, de nem kérdéses, hogy sem az európai, sem a világgazdaságot nem ezek a – korlátozott hatókörű – intézkedések bizonytalánították el, hanem nagyobb léptékű átalakulásoknak vagyunk tanúi. A szankciókkal ezért e helyütt nem is foglalkozunk (lásd bővebben, interdiszciplináris közelítésben Szanyi et al., 2023; Györfly, 2023). Viszont van egy egészen más, hosszú távú trendforduló, amiről érdemes beszélni.

Mi értelme új világgazdasági korszakváltásról értekezni? Mint fél évszázada, most is a globális pénzügyi rendszer megváltozása az, ami egyszerre oka és jele is az átalakulásnak. Az 1970-es években a Bretton Woodsban kialakított aranydevizarendszer felbomlásának következményeivel szembesültek a résztvevők. A szabadon lebegő árfolyamok rendszere – vagy a *Triffin* (1978) nyomán nemrendszernek hívott berendezkedés – azonban nem hozott általános egyensúlyt (időszerűségéről lásd Bordo & MacCauley, 2017).

A jelen helyzetet az egyszerűség kedvéért *az akkori tükröképének* tekinthetjük. A kiindulópont ugyanis a szakma meghatározó szereplőinek a legutóbbi időkig kitartó, egybehangzó vélekedése szerint (lásd Blanchard & Summers, eds., 2020) az volt, hogy az infláció döglött ló, az egyetlen valós veszély a defláció. Ezt a szakértők számtalan tényező egyirányú hatásának tulajdonították. Ezek között kiemelt jelentősége van a várakozásoknak, a műszaki fejlődés árletörő hatásának, a globalizációból adódó versenynek és természetesen a szakszervezeti mozgalom széteséséből fakadó bérmérsékletnek is. Ebből is következik, hogy eluralkodott a költségvetési politika aktív szerepét, a közadósság magas szintjének természetes voltát, a megszokottnál rendre nagyobb hiány elviselhetőségét hirdető felfogás. Az a közelítés pedig, amely a fő veszélynek az inflációt tekintette, az elméletörténet múzeumába utalhatónak tetszett.

Ezt a helyzetet nem a Covid-válság, hanem az ezt követő időszak tapasztalata irta felül. A vártnál sokkal gyorsabb gazdasági visszapattanás alól kevés kivétel akadt. Mint láttuk, 2021-ben a világgazdaság a trendérték fölött bővült. A közkeletű felfogás szerint ez a váratlan jó nyeresemény váltotta ki az árak emelkedését, amely természete szerint rövid távú és mulékony, az előző bekezdésben hivatkozott kötet érveinek megfelelően.

Mivel a közgazdaságtan tárgyánál fogva nem kísérleti tudomány, ritka az olyan alkalom, amikor többet tudunk mondani annál, mint hogy adott feltevések mellett a levezetés helytállónak bizonyult-e, vagy sem. Most éppen azon ritka esetek egyike állt elő, amikor *az elméletben megfogalmazott tételt közvetlenül a gyakorlat ellenőrzésének lehet alávetni.*

A fenti, többségi álláspont hívei szerint az infláció mulékony, átmeneti jelenség. A felsorolt tényezők az átmeneti árszínvonal-növekedést visszatérítik a megelőző bő évtized medrébe. Ez logikusnak tűnt ugyan, de mégsem ez történt. Érdemes átgondolnunk, miért, hiszen annyira egyértelműnek tetszett, hogy a szakmai közmegegyezés szerint a negatív kamatok – köztük a névleges kamatszint zéró körüli értéke – és a rendszeres fiskális túlköltekezés tekintendő „új normalitásnak”, nemcsak néhány hónapra, hanem korszakos szinten is. Ennek az „új normalitásnak” a kora ért most véget 2022–2023 során. Sokszor idézzük *Jerome Powellnek*, a Fed elnökének az ironikus megjegyzését, amely szerint a *transitory* kifejezést érdemes törölni az angol nyelvből, mert esetleg valaki úgy érti, hogy magától elillanó jelenséget ír le.

Az is sokat mond, hogy a hagyományos felfogás egyik lehangosabb ellenfele közéleti megszólalásai sorozatában, 2021 augusztusától–szeptemberétől éppen *Lawrence Summers* volt. Ő nemcsak a Harvard Egyetem elnökeként, hanem a Világbank főközgazdászaként és *Clinton* pénzügyminisztereként is kipróbálhatta magát, vagyis az elmélet és a gyakorlat ma már ritka párosát testesíti meg. Érdemes emlékeztetni arra, hogy *Summers* és *Powell* között a vita Ukrajna megtámadását fél évvel megelőzően zajlott le, amikor az éledező inflációt nem lehetett az európai uniós szankciók nyakába varrni.

Miről van tehát szó? Sajnos nem tudunk új elmélettel szolgálni, bár mint a németek mondják, az új többnyire a jól elfelejtett régi. Nem szégyen az egykori közgazdasági Nobel-émlékdíjas *Milton Friedman* magyarul is olvasható fejtegetését (Friedman, 1986) idézni, amelyben a következőképp érvel. Sem a rendszeres állami túlköltés, sem a laza pénzpolitika nem okoz inflációt a stimulust közvetlenül követő időszakban, különösen akkor, ha a szereplők az árstabilitáshoz szoktak. Az idő múlásával azonban szembesülnek azzal, hogy a forgalomban lévő pénz mennyisége jobban nőtt, mint az árukínálat. Ekkor lassan, de feltartóztathatatlanul növekedésnek indul az árszínvonal, hiszen van miből költeni. Mi több, mind az árak, mind a bérek tekintetében a megemelt árszintből indulnak ki, ekkor pedig külön rádolgozás nélkül is gyorsul az árak emelkedése.

Friedman arra figyelmeztet, hogy *míg az infláció elindításához nem szükséges nagy elhatározás, a leállításához annál nagyobb erőfeszítések szükségesek, és a*

reálgazdasági áldozat sem kerülhető el. Hiszen könnyen belátható, hogy a hol növekvő, hol visszaeső kereslethez alacsonyabb szintű termeléssel és foglalkoztatással lehet alkalmazkodni, mint ha a stabil pénzkínálat mellett sem a túl-, sem az alulteljesítés nem történt volna meg. Végző fokon ebből a felismerésből következik a jegybanki függetlenség követelménye. Ezt erősíti a politikusok rövid távhoz kötődő érdekeltsége, vagy ahogy *Kydland & Prescott (1977)* Nobel-émlékdíjat érő cikkében átkeresztelte, az idő-inkonzisztencia.

Hogyan vonatkozik mindez a mai helyzetre? Meglehetősen közvetlenül. A 2008–2009. évi nemzetközi pénzügyi válság után általánossá vált az *Olivier Blanchard* által sok éve képviselt nézet, amely szerint a költségvetési politika eszközeivel lehet és érdemes is a kínálatot élénkíteni. Az egynél rendre nagyobb multiplikatort feltételezve a megszorítás jelentős visszaesést, a túlköltés viszont pótlólagos növekedést eredményez. Ez az összefüggés kis, nyitott gazdaságokra sosem volt érvényes ugyan (Erdős, 2006), de ha a világgazdaság egészét egyetlen zárt gazdaságnak tekintjük, akkor elvontan akár igaz is lehetne. Mi több, a Covid-járvány kitöréséig terjedő időszakban, vagyis egy évtizeden át az adatok ezt látszottak alátámasztani.

Jórészt ezen alapult az a gyakorlat, hogy 2020–2021-ben a költségvetési politika eszközeivel számolatlanul öntötték a pénzt a gazdaságba, a költségvetési és a pénzpolitika párhuzamos lazaságát pedig adottságnak vették. Ez jelent meg sok minden mellett az Európai Központi Bank korlátlan likviditásteremtési gyakorlatában és az Európai Unió fiskális szabályainak felfüggesztésében – ami 2024-ig biztosan érvényben marad –, a lényegében bármekkora hiányok tolerálásában, az államadósság rátája csökkenését előíró szabályok, azokat elérő intézkedések jegelésében.

Az Egyesült Államokban a Fed sok éven át negatív reálkamata mellett a Trump-kormányzat extralaza költségvetési politikát folytatott. Míg 2018-ig az akkor még tartós növekedés közepette a szokásos három százalék fölött volt a GDP-arányos hiány, OECD-adatok szerint 2019-ben 6,7 százalékra, majd a Covid-járvány első évében, 2020-ban 14,9 százalékra nőtt, ezt követően 2021-ben 12,1 százalék, 2022-ben pedig 4,1 százalék volt, ami a fentiekkel összhangban értelmezhető csak. Az adósságráta ennek megfelelően alakult: 2013-ban lépte át a GDP értékét, 2019-ben annak 108, 2020-ban 133 százaléka, 2021-ben 126, 2022-ben 122 százaléka volt az OECD adatai alapján – míg az EU értéke 86,4 százalék, az euróövezeté 95,6 százalék volt. Ezek a számok – a közismert, régóta tartó negatív kamatok mellett – egyértelművé teszik, hogy *a döntéshozók megfélemedtek Friedman intéséről, és a Blanchard képviselte neokeynesianus irányzatnak adtak hitelt.*

Könnyen belátható, hogy a 2019–2022-es időszakban a korlátlan költelezés irányzata volt jellemző. Konkrétan: mind a monetáris, mind a fiskális ágon számolatlanul dőlt a pénz a gazdaságba. A visszaesés azonban nem ettől szűnt meg, hanem a lezárások és különféle korlátozások feloldásától. A termelés 2021 végére csak a 2019. évi szintet érte el, miközben a pénz mennyisége nem kevéssé nőtt meg – makroszinten is. A munkanélküliség szintje történelmi mélyponton van: az Európai Unióban 6 százalék, az euróövezetben 6,6 százalék, az Egyesült Államokban 3,7 százalék – ezek vélhetőleg a NAIRU, a természetes ráta alatt vannak, és a már folyó monetáris szigorításra nem reagáltak. A korábbi válságokkal szemben a legfőbb különbség (O’Rourke, 2018) az, hogy a központi bankok egyeztetett fellépése és a nyílt világkereskedelmi rendszer – a piaci hozzáférés – közös erővel történt megőrzése megelőzte a nagy válság időszakának önmagát erősítő elzárkózását. Ezért nem lett se mélyebb, se pedig tartósabb a Covid-válság, de a megelőző visszaesés sem.

Mindebből nem következik, hogy az újraéledt infláció ellen fel lehetne lépni úgy, hogy annak egyáltalán ne legyen reálgazdasági – növekedési és foglalkoztatási – költsége. A gondot épp az jelenti, hogy a „kövér” éveket a legtöbb nagy gazdaságban nem használták fel a költségvetés konszolidálására – úgy, ahogy az a klasszikus keynesi felfogásból következne. Most viszont a várakozásokban nem szerepel defláció, az ébredés tehát kellemetlen. Az államháztartás pénzügyi mutatóinak állapota az Egyesült Államokban és az uniós tagállamok többségében elrettentő, ezért minél tovább folytatják a fiskális élénkítést, annál súlyosabb és hosszabb visszaesés várható.

Az egykori és a mostani korszakváltás fontos különbsége épp ez lehet. Nemcsak a kereskedelem szabadsága áll fenn – bár a jövedelem termelésének háromnegyedét adó szolgáltatásokra ez nem érvényes –, hanem a pénzügyi áramlások terén sem jöttek létre a korábbi folyamatokat alapjaiban megbontó egyensúlytalanságok, jóllehet egyes országok – főleg a hadviselők, valamint Kína és az Egyesült Államok – pozíciója strukturálisan kiegyenlítettlen. Mégis indokolatlan lenne a világ pénzrendszerének alapvető átrendeződésére számítani, ahogy ez fél évszázada történt.

Ugyanakkor sok párhuzam figyelhető meg. Ilyen egyfelől a termelékenység szinteknek a béreket befolyásoló hatása – ez az 1970-es években forradalmian új volt, jelenleg általános elvárás. Azokban az országokban, ahol a populista politika a megelőző években a nemzetközi egységben mért termelékenység fölötti jövedelmeket generált, fájdalmas lesz a kiigazítás. Vagy – mint anno – a foglalkoztatás jelenleg példátlanul magas szintje fog erősen csökkenni. Az alternatíva a terhek egyenlőbb elosztása, vagyis a bérek, nyugdíjak és más jövedelmek erősen visszafogott, infláci-

ótól elmaradó fejlesztése. Az első Lucas-paradoxon (Lucas, 1976) ismét időszerűvé válik, vagyis a várakozások változása miatt a keresletbővítő politika erősen kicsorbult. Tegyük hozzá: az internet és a közösségi média, a valós idejű értesülések és értesítések világában ez a meglátás – mármint hogy a szereplők gyorsan átlátják a döntéshozók szándékát, és azonnal alkalmazkodnak hozzá – igazabb, mint megírása idején.

Jelentős az eltérés az első korszakváltás egyéb összetevői tekintetében. Az akkor várt és meghatározónak vélt nyersanyag- és fűtőanyaghiánytól ma jól értesült elemzők és döntéshozók nem tartanak. Az élelmiszerek globális hiánya sem fenyeget, miközben a konfliktusokkal terhelt és bukott államokban, főleg Afrikában és Ázsiában továbbra is fennáll ez a rettenet. Viszont a népesség tervszerűtlen alakulása és vándorlása, valamint a globális klímakérdések egyaránt felértékelődnek. Utóbbiakat az EU Zöld Megállapodása, a G26 glasgow-i és Sharm el-Sheik-i egyezményei konkrét számokká fordítják le.

Mindebből következően – és az első korszakváltást idézően – az energiaigényes, összeszerelő jellegű, olcsó bérre építő növekedési modellek kifulladásra kerültek. Az elzárkózás, az önellátás, a hazai termelés erőltetése és védelme egyetlen területen sem reális alternatíva. *A globalizációba való hatékony bekapcsolódáshoz kiterjedt és jó minőségű, mobilitást is elősegítő, élethosszig tartó tanulásra van szükség.* Nagy a költsége annak, ha a politika fordítva kíván felülni a lóra. Az 1980-as évtized tapasztalata ezt térségünkben már be is bizonyította.

Miközben a globális világ számos, igen hosszú távú esemény egyidejű végbemenetelével írható le, szempontunkból az infláció emelkedésének tartósságából az ezzel is járó iker, azaz a kamatszint tartós és jelentős emelkedése következik. Ennek következményei – az új normalításban feltételezettel szemben, de a korábbi korszakváltáshoz hasonlóan – a feltörekvő piacokra rendkívül kedvezőtlenek. A biztos befektetés és kedvező hozam kettőse kiszívja a pénzt a fejlődő gazdaságokból, megjelenítve a második Lucas-paradoxont (Lucas, 1990). Az egyetlen lényeges különbség az, hogy annak idején a fejlődő államok és Oroszország is jelentős cserearány-nyereségre tehettek szert, ami globális likviditásbőséget okozott. Most nincs ilyen, viszont a köz- és magánadósság együttesen igen magas szintje – a világ össztermékének közel háromszorosa – kiszorítási hatással jár. Vagyis a gazdasági növekedés várható üteme általában – és az elvileg nagy felzárkózási tartalékkal bír, kevésbé fejlett államokban is – kisebb lesz, mint a korábbi évtizedben. *A világgazdaság lassulása nem átmeneti folyamat, ezt már a likviditás korlátossá válása és megráglása is kikényszeríti.*

Az a tény, hogy a növekedési ütem mérséklődik, nem kell, hogy a zéró növekedés vagy épp a de-growth² irányába vigye el a gondolkodást és a gyakorlatot. *William Nordhaus* legutóbbi kötetében (Nordhaus, 2021) specifikus és konkrét megoldásokat javasol a fenntarthatóság és a jólét kérdéseinek egybehangolására. Ennek fontos része, hogy meghaladjuk az elszigetelt egyének haszonmaximálását valós iránytűnek tekintő felfogást, és helyette a globális szinten kialakult kölcsönhatások, a közös érdekek és a környezetbarát megoldások összehangolt rendszerébe illeszkedjenek a nemzeti stratégiák. Nyilván nem lehet a legolcsóbb energiaforrásokra alapozott, környezetpusztító, például nagy vízigényű és a légszennyeződést is erősítő iparfejlesztési irányokat, esetleg a tömegturizmust kifizetési pályának tekinteni.

Ugyancsak *Nordhaus* (2021) mutat rá, hogy a természeti erőforrások szűkössége és a népességrobbanás következményeire a technológiai fejlődés – megfelelő szervezésben és ösztönzők mellett – az eddigiekhez hasonlóan megoldást nyújthat. Míg közben ez nem eleve adott, azt látni kell, hogy az első korszakváltás felvázolóit, a Római Klub gondolatvilága épp *abban tévedett, hogy e korlátokat a fejlődés és a jólét abszolút határaiként értelmezte*. A második korszakváltás ezért nem a szegénység útját jelenti, hanem a korábbinál jobb minőségű életet a korábban a legszegényebb országokban és társadalmi rétegekben élők számára. Igaz, e felfogásban az oktatás egésze – a bölcsödétől a doktori iskoláig – *az emberi tőkébe történő beruházás, nem pedig luxus, fogyasztás, szabadidős tevékenység, amin mindig lehet húzni egyet*.

A korábbiaktól eltérően az immár pozitív reálkamatszint új helyzetet teremt. Visszaszerzi azt a funkciót, hogy meg nem térülő beruházásokra nincs pénz, illetve, hogy az állam eladósodása sem közömbös, nem jó üzlet. Másfelől új, *megalapozottabb egyensúly jön létre a banki és a pénzüpi befektetések között*, utóbbiaknak a kockázati eleme is szem elé kerülhet.

Az elmondottaktól nem függetlenül az előző korszakváltás néhány fontos tanulsága is gyakorlati jelentőségűvé válik, bár mintha számos országban megfeledeztek volna róluk. Ahogy az 1970-es évtized gazdaságpolitikája – Magyarországon is – eredendően *a munkahelyek védelmére és az energetikai önellátásra fókuszált*, méghozzá államilag vezérelt, és már indításuk pillanatában jól láthatóan soha meg nem térülő nagyberuházásokkal, mint például hazánkban a hírhedt eocénprogram,

² Ez az irányzat azt szorgalmazza, hogy a föld véges forrásaival való felelős gazdálkodás érdekében mondjunk le a gazdasági növekedésről. Ez a felfogás mellőzi azt a tényt, hogy e sorok írásakor még 700-800 millió embertársunk él 1,90 dollár alatti jövedelemszinten, továbbá azt is, hogy a technológiai fejlődés lehetővé teszi a jövedelem és főképp a jólét növelését az energia- és anyagfelhasználás növekedése nélkül, sőt kimondottan annak csökkenésével, ahogy ez a skandináv államokban évek óta megfigyelhető.

az olefinprogram és társaik, ezek a gondolatok számos ország gazdaságpolitikájában ma is jelen vannak. A gazdaságpolitikusok jelenleg a vállalatközi szállítási láncok megszakadásával és lerövidülésével érvelnek, illetve a minimálisan szükséges hazai termelés és az ellátásbiztonság régi indokait vagy ürügyeit elevenítik föl. Ez idő tájt Magyarországon az akkumulátorgyártástól a hadiipari fejlesztésekig és a gyógyszeripari önellátásig terjedő körben fogalmaznak meg ötletszerű, kárleletlen, alapos és körültekintő számításokra nem támaszkodó kezdeményezéseket, sokmilliárdos fejlesztéseket indítanak el megfelelő környezeti hatásvizsgálat és társadalmi egyeztetés nélkül. Nem mondhatja senki, hogy e gyakorlatnak ne lenne előzménye és ne lennének jól ismertek a következményei, ilyen egyebek mellett a gyenge hatékonyság, a növekvő versenyképtelenség, mi több, a fenntarthatatlanság.

Jó négy évtizede, hogy *Mancur Olson* máig jól olvasható könyvében (Olson, 1982/1987) felhívta a figyelmet arra, hogy *a szervezett érdekcsoportok uralma miatt és hogyan vezet a korábban fejlett nemzetek hanyatlásához*. Úgy tűnik, hogy ez a figyelmeztetés ma időszerűbb, mint valaha, a nemzeti együttműködés rendszerében éppúgy, mint a világ sok fejlett országában. Az Egyesült Államokban teljesen átlátható módon akadályozzák a részérdekek a zöld átmenettől az általános egészségbiztosításig terjedő körben a rég megérett reformlépéseket. Európában sem nehéz ehhez hasonló példákat találni: mindig tudható, hogy egy adott megoldás végső fokon kinek a malmára hajtja a vizet. A második világgazdasági korszakváltás felvázolása alkalmat adhat arra, hogy ismét felismerjük a közérdeket az egyéni és csoportérdek ellenében is képviselő, távlatos és szakszerű közpolitika pótolhatatlan voltát – itthon és a nagyvilágban.

Utóbbi kiindulópontja pedig nem lehet más, mint ami – más módon – igaz volt fél évszázada is: *a hagyományos, eddig működtetett gazdasági modell ellehetetlenült, Keleten és Nyugaton egyaránt*. Mint egy újabb, igen alapos módszertannal készült elemzés (Martinez, 2022) bemutatja, az autokratikus, illiberális rendszerek első pillantásra lenyűgöző eredményei jórészt statisztikai manipulációknak tekinthetők. A reális számbavétel esetén az ezek mintapéldájának számító Kína növekedési teljesítménye mintegy 35 százalékkal túlbecsült. A Statista adatai szerint ez 2020-ban 2,2 százalék, 2021-ben, a visszapattanás évében 8 százalék, 2022-ben 3 százalék, majd 2023-tól trendértéken 4,4 százalékra tehető,³ utóbbi értékek a világgazdaság egészétől alig térnek el. Ha ezt a 2011. évi csúcshoz, a 9,6 százalékos növekedéshez mérjük, az a lassulás látható, ami a szovjet gazdaságot, de a legtöbb éretté váló

³ <https://www.statista.com/statistics/263616/gross-domestic-product-gdp-growth-rate-in-china/>

országot is jellemzi, vagyis trendszerű. Ha az említett értékekből egyharmadot levonunk, a kínai csodából nem sok marad. A modellváltás szükségességét egyébként ma már a hivatalos kínai elemzők sem vonják kétségbe (Wen, 2021).

Hszi Csin-ping 2022 novemberében történt, élethosszig tartó pártelnökké választását nehéz lenne másként értékelni, mint a „csak így tovább” jelét. Ez konkrétan a 2012 óta megfigyelt, központosító, a rend és fegyelem politikájára épülő irányvonal folytatását jelenti. Miközben ez az irányzat az év fordulóján már tömeges demokráciapárti megmozdulásokhoz és erőszakos összecsapásokhoz vezetett, ebből nem következik a kínai hivatalos irányvonal alapvető megváltozása. Ebben az esetben pedig a növekedés lassulása, a fizetésimérleg-többlet leolvadása következtében az Új Selyemút-kezdeményezés elernyedése, vagyis az ország világgazdasági visszazurolása valószínűsíthető. A kardcsörtető külpolitika ezen mit sem tud változtatni.

Ugyanakkor a növekedés lassulása Kínában nem elsősorban a Covid elleni zéró tolerancia miatt jött létre, hanem strukturális jellegű, és mélyreható átalakulás nélkül aligha kezelhető. Sőt, e zéró tolerancia hirtelen feladása – az alacsony oltottsági szint és a kevésbé hatékony kínai oltóanyagok túlsúlya okán – megfigyelők szerint új járványhoz és a szállítói kapcsolatok szétzilálódásához is vezethet, előbb Kínában, majd világszerte, nagyobb léptékben megismételve a 2020. év megrázkódtatását (Editorial Board, 2022; Liu et al., 2022).

Minél inkább eltolódik a növekedés a tudásigényes ágazatok és az új vállalkozások irányába, annál valószínűbb, hogy az Egyesült Államok eddig se csekély versenyelőnye állandósul, és a sokak által vizionált Ázsia évszázada mégsem válik valóra. A globalizáció folyamata talán némileg lassul, de megfordulására – a többek által előre jelzett, mi több, lelkesen szorgalmazott deglobalizációs fordulatra⁴ – aligha kell számítanunk.

Hivatkozások

- Blanchard, O., & Summers, L. (szerk.) (2020). *Fejlődés vagy forradalom?* Pallas Athéné Könyvkiadó.
- Bodo, M., & MacCauley, R. N. (2017). *Triffin-dilemma or myth?* Basel, BIS Working Paper, 684. <https://www.bis.org/publ/work684.pdf>
- Bognár, J. (1976). *Világgazdasági korszakváltás.* Gondolat Könyvkiadó.
- Editorial Board (2022). China's new Covid nightmare could become a global catastrophe. *Washington Post*, december 20, <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/12/20/china-covid-policy-endanger-world/>

⁴ Lásd Evenett et al., (2022) az *Intereconomics Forum* rovatát, amit egészében e témának szenteltek, főcíme: De-Globalisation – A New World Order?

- Erdős, T. (2006). *Növekedési potenciál és gazdaságpolitika*. Akadémiai Kiadó.
- Evenett, S. J., García-Herrero, A., Sandkamp, A., Ioannides, I., Urbani Grecchi, I., & Zissimos, B. (2022). De-Globalisation – A New World Order? Forum. *Intereconomics*, Volume 57, November/December, No. 6., <https://www.intereconomics.eu/archive/year/2022/number/6.html>
- Friedman, M. (1986). *Infláció, munkanélküliség, monetarizmus*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- Györfly, D. (2023). The effects of western sanctions on Russia and the changing embeddedness of Ukraine in the world economy. In: Magyar, B. – Madlovics, B. (eds.): *The Russian-Ukrainian War in Patronal Perspective*. Bécs–New York: CEU Press (megjelenés alatt).
- IMF (2022). *World Economic outlook. Countering the Cost-of-Living Crisis*. October <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-economic-outlook-october-2022>
- Kydland, F. E., & Prescott, E. C. (1977). Rules rather than discretion: The inconsistency of optimal plans. *Journal of Political Economy*, 85/3., 473–492. <https://www.jstor.org/stable/1830193>
- Liu, Q., Leng, C., Yu, S., & McMorrow, R. (2022). China estimates 250mn people have caught Covid in 20 days. *Financial Times*, December 25. <https://www.ft.com/content/1fb6044a-3050-44d8-b715-80c18ca5c9ab>
- Lucas, R. E. (1976). *Econometric policy evaluation: a critique*. Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, 1/1., 19–46. [https://doi.org/10.1016/S0167-2231\(76\)80003-6](https://doi.org/10.1016/S0167-2231(76)80003-6)
- Lucas, R. E. (1990). Why capital does not flow from rich to poor countries? *American Economic Review*, 80/2., 92–96. <https://pages.nyu.edu/debraj/Courses/Readings/LucasParadox.pdf>
- Martinez, L. R. (2022). How much should we trust the dictator’s GDP estimates? *Journal of Political Economy*, 130/10., 2731–2769. DOI: 10.1086/720458
- Nordhaus, W. (2021). *The Spirit of Green: The Economics of Collisions and Contagions in a Crowded World*. Princeton University Press.
- Olson, M. (1982/1987). *Nemzetek felemelkedése és hanyatlása*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- O’Rourke, K. O. (2018). Two great trade collapses: the interwar period and great recession compared. *IMF Economic Review*, 66/3., 418-439. DOI: 10.1057/s41308-017-0046-0
- Szanyi, M., Szunomár, Á., & Török, Á. (szerk.) (2023). *Trendek és töréspontok. IV. kötet*. Akadémiai Kiadó (megjelenés alatt)
- Triffin, R. (1978). *Gold and the Dollar Crisis Yesterday and Tomorrow*. Princeton UP, Essays in International Finance, no. 132. <https://ies.princeton.edu/pdf/E132.pdf>
- Wen, T-J. (2021). *Ten Crises: The Political Economy of China’s Development (1949–2020)*. Palgrave. <https://mronline.org/2021/12/12/ten-crises-the-political-economy-of-chinas-development/>